

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼՆ

ԱՐՄԵՆԻԱ

Ամբողջ 27րդ տարեշրջանի (1911 սեպտեմբեր-1912 յուլիս) բաժնորդագրին է 20 ֆրանգ. Թիւրքիայի և Պարսկաստանի համար 10 ֆրանգ, ԿԱՆԻՍԻՅԷ և Ամստերդամի բաժնորդագրին է 2 ֆրանգ. Թիւրքիայի և Պարսկաստանի համար 1 ֆր. : Նամակ կամ դրամ չընկել այս հասցեով.

M. PORTOUKALIAN
Directeur du journal Armenia
MARSEILLE (France)

ԻՆՏԵՐՆԱԿԱՆ
ԹԻՒՆ 2

1911 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 13 ԴԻ.
(Հ. Յ. Օգոստոս 31)

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Խմբագրութեւնը, եթէ հարկ համարի, համառօտելով և կամ մասամբ միայն կը հրատարակէ իրեն զրկուած գրութիւնները: Պարտաւոր չէ վերագործունելի հրատարակուած ձեռագիրները: Մանուկներ կը զրկուեն հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով: Մանուկ մէկ-կէրը 1 սանդղակարժէ. 1 չորսը 2 սանդղակարժէ.

Les annonces, en français et en arménien, sont reçues au bureau de la Rédaction : Place Alexandre-Labadie, 17.

ԲԱՅՈՒԱԾ Է
ԲԱՃԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
“ԱՐՄԵՆԻԱ”
ԻՆՏԵՐՆԱԿԱՆ
(1911 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ — 1912 ՅՈՒԼԻՍ)

Ամբողջ 27րդ տարեշրջանի (1911 սեպտեմբեր-1912 յուլիս) բաժնորդագրին է 20 ֆրանգ (4 տոլար ամերիկեան կամ 7 րուբլ և 50 կպի. ռուսական) ամէն տեղի համար, ի բաց առեալ Թիւրքիայի և Պարսկաստանի, ուր կը զրկուի կէս բաժնորդագրով, այսինքն ամբողջ տարեշրջանին համար 10 ֆրանգ բաժնորդագրով: Կարելի է բաժնորդագրուիլ նաեւ քանի՜ ամսի համար որ ուզուի, ամսական 2 ֆրանգ (40 սէնտ = 75 կպի.) հաշուելով, կամ 1 ֆրանգ Թիւրքիայի և Պարսկաստանի համար:

Յայտնի է արդէն թէ անոնք որ «Արմենիայի Օթանդակ» արձանագրութեամբ են մեր հրատարակած Օթանդակութեան Կանոնադրին համեմատ, իրաւունք կունենան Արմենիա ստանալու, քանի՜ անձի համար որ ուզեն, իրենց ստացած լրագրի ծրարին մէջ զրուելով և կէս բաժնորդագրով, այսինքն ամբողջ շրջանին համար 10 ֆրանգով կամ ամսական 1 ֆր.ով: Կարելի է նաեւ Օթանդակի նշանակած բաժնորդի հասցէին ուղղակի զրկել թերթը, 12½ ֆր. (2½ տր.) բաժնորդագրով:

«ԱՐՄԵՆԻԱ»Ի ՅՈՒՇԱՐԱՐ

Արմենիայի Ա տարեշրջանի թիւերն որոնք բոլորովին սպառած են, շատերի հետաքրքրութեան առարկայ դարձած լինելով, այդ շրջանի մէջ Մ. Փորթուկալեանի գրած առաջնորդող յօդուածներէն գէթ 30ի չափ ամփոփւած են այս Յոշարարի մէջ որ ութա. ծաղ զիրքով 124 երեսներէ կը բաղկանայ, Գինն է 1 ֆր. 40 սանդղակ:

Տարածելու համար մէկ անգամէն 10 օրինակ գնողին կը զրկենք 10 օրինակը, ապահովագրուած ծրարով, 10 ֆրանգի փոխարէն:

Դիմել Արմենիայի խմբագրութեան:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ազգ. վարչութեան Ազգ. ժողովին ներկայացուած առաջարկները հայաբնակ նահանգներէ ապահովութեան համար. — Նամակ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներէն (Տիքսոք). — Հայերի Թիւրքիայ. — Օգնութիւն Օստանին. — Իտալոնիի մը բռնի խաւաքումը Ատաճի մէջ. — Թիւրքական լուրեր. — Գոյեթա եւ Եւրոստոսիան օսմ. բանակի մը մէջ. — Փարիզի օսմ. նոր դեսպանը. — Քիլիկ տեսակցութիւնը. — Պարսկաստան. — Մանուկներ:

ԱԶԳ. ՎԱՐՉՈՒԹԵՒՆԷՆ ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻՆ
ՆԵՐԿԱՅԱՐԿՈՒՄՆ ԱՌԱՋ ՆՐԿՆԵՐԸ
ՀԱՅԱՐԱՆԿ ՆԱՀԱՅՐՆԵՐԻ
ԱՂԱՅՈՎՈՒԹԵՒՆ ՀԱՄԱՐ (1)

Անատոլիոյ հայ ժողովուրդը, հակառակ Օսմ. Սահմանադրական ռէ. ժիմին, որովհետեւ չկրցաւ վայելել կեանքի, ինչքի, պատիւի ապահովութիւնը, մշտապէս ապրելով մահու սարսափի մէջ, շարունակական բողոքներով, իր անտանելի վիճակին դառնութիւնը կը պարզէ Պատրիարքարանին: Առ այս իբր արմատական դարման Անատոլիոյ ապահովութեան կառաւարկութիւն:

ա) Նկատելով որ առանց սահմանադրաւոր նոր պաշտօնէից, անկարելի է Անատոլիոյ իսլամ և քրիստոնեայ ժողովուրդներուն վայելել տալ սահմանադրութեան իրական բարիքները, և զիտելով որ Անատոլիոյ անդորրութեան չխանգարման գլխաւոր պատճառներէն մէկը, բռնապետական ժամանակներէ մնացած, մոլեռանդ, զեղծարար և ցարդ բռնապետական ոգիով ապրած պաշտօնէից պաշտօնավարութիւնն է, կառաւարկութիւն այս կարգի բռնապետական պաշտօնէից փոփոխութիւնը:

բ) Դիտելով որ Անատոլիոյ անդորրութեան մեծագէտ պիտի նպաստէ տեղւոյն իսլամ և քրիստոնեայ ժողովուրդները չարաչար կեղծքով միաբեղադրուելու հեռացումը, առ այս կառաւարկութիւն բռնապետական ռէ. ժիմին սնուցած եւ շփացուցած միաբեղադրութիւն:

(1) Տեսնել այս թիւի «Հայերի Թիւրքիայ» բաժինը:

ները, որոնք հանրաժանօր են իրենց ուրազութեամբ, վարչականապէս կամ այլ եղանակով իսպառ. հետեցնել իրենց ազդեցութեան շրջանակին:

գ) Միանգամ ընդ միշտ, առջեւ առնելու համար Անատոլիոյ հայաբնակ գաւառներուն մէջ յաճախակի պատահած ոճիրներուն, և գործնական ապացոյցը տալու համար թէ սահմանադրական արդի կառավարութիւնը բռնապետական նախորդ կառավարութեան նման ներողամտ աչքով չի նայիր անուղղա՝ ոճրագործներուն, և պահանջուող է արդարութեան գործադրութեան, առ այս կառաւարկութիւն Օսմանեան Սահմանադրութեան հրատարակումէն ի վեր սպառնալով զործող ծանօթ մեծ ոճրագործները անապառքեամբ դատել եւ ամենախիստ կերպով պատժել յօրինակ այլոց:

դ) Նկատելով որ օսմ. սահմանադրութեամբ երաշխաւորուած է խղճի ազատութիւնը, մինչդեռ այժմ բռնապետական շրջանէն աւելի յաճախակի կը շարունակուին բռնի իսլամացումները, նոյն իսկ անչափահասներու մասին, կառաւարկութիւն պատժաւ կան օրինական յօդուածի մը յաւելմամբ եւ հրատարակութեամբ, միանգամ ընդ միշտ վերջ դնել եւ արգիլել բռնի իսլամացումները:

ե) Դիւրացի հայ անդէն ժողովուրդը պաշտպանելու համար՝ զինեալ քիւրտ աշիրէ/թներու սովորական դարձած շահատակութեանց դէմ, կառաւարկութիւն զինակազմ պահակախումբներու կազմութիւնը, պետական զինքներով եւ պետական քսեղութիւն տակ, ինքնապաշտպանութեան համար:

զ) Անատոլիոյ մէջ պաշտօնավարող քաղաքային, զինուորական, դատական և ոստիկանական մեծ ու փոքր ամէն պաշտօնէից վրայ հսկելու, օրէնքի հակառակ շարժումները պատժելու և արդարութիւնը գործադրելու, Անատոլիոյ իսլամ և քրիստոնեայ ժողովուրդներուն անդորրութիւնը և յառաջդիմութիւնը ապահովելու համար, կառաւարկութիւն Բուսնիկի նման, Անատոլիոյ նահանգներուն համար եւս կեդրոնէն կարգել մնայուն իրազօր ընդհանուր քննիչներ:

է) Անատոլիոյ աւատապետ քիւրտ պէյերու և աշիրէ/թներու պետերուն կողմէ, հայ, թուրք և քիւրտ ըստ կամ միմիկա կոչուած ստրուկ ժողովուրդէն, հախառակ օսմ. սահմանադրական սկզբունքներուն, բռնի կերպով գանձուած խափիրի ու կապալ կոչուած ապօրէն տուրքերուն, ինչպէս և անկարգի կոչուած ճրի աշխատութիւններուն իսպառ. ջնջումը կառաւարկութիւն պաշտօնական յայտարարութեամբ:

ը) Դիտելով որ փոխանակ Օսմ. Խորհրդարանի որոշման համաձայն՝ բռնապետական նախորդ ռէ. ժիմին հայաշինջ նպատակով կազմակերպւած Համիտիէ քիւրտ հեծելազորաքերը, թեթեալէն կանոնադրաւոր գունդերու վերածուելով, կանոնաւոր բանակի և դպրոցական սպաներու հրամանին տակ զօրանցներուն մէջ ապրելու, կը շարունակեն ըստ առաջնոյն իրենց նախորդ կազմին և տեղւոյն մէջ մնալ, և իրենց հին շահատակութիւնները անարգել և անպատիժ շարունակելով, մշտական պատուհասը մնալ շինական անդէն ժողովուրդին գլխուն, կառաւարկութիւն «Համիտիէ» քիւրտ հեծելազորքերն եւս, ըստ որոշման Օսմ. Խորհրդարանի, եւս արկելով զինուորագրութեան ընդհանուր օրէնքներուն, չպահել իրենց ազդեցութեան շրջանակին մէջ. 2ի Սահմանադրութեան սկզբունքներուն գլխովին հակառակ է Անատոլիոյ ներքին գաւառներու հայ ժողովուրդը զինուորանելով փոխադրել հեռաւոր գաւառներ, և իր բնակակից քիւրտերը պահել տեղւոյն վրայ՝ առանձնաշնորհալ գիրքի մէջ, այսպէսով առիթ ընծայելով օսմանցի տարրերու համեմատութեան խանգարման:

թ) Նկատելով որ Օսմ. Սահմ. ըսկզբունքներն զլիովին հակառակ է իսլամ և քրիստոնեայ դանապան ժողովուրդներ Բուսնիկի և Անատոլիոյ մէջ զինաթափ ընել և Քիւրտերը պահել իրենց գէնք կրելու տուանձնաշնորհալ նախկին զիրքին մէջ, և անկարելի է մշտապէս ապահովել Անատոլիոյ հայ ժողովուրդեան անդորրութիւնը, ցորչալէ Հայը անդէն է և անպաշտպան:

պետական ղեկավարող ղեկավար Բիւր-
տերուն ղեկավար, կառավարիչ կամ Հայոց
Խորհրդակցական Կոմիտեի անդամ
կրթութեամբ բարձրագույն ընդհանուր
տեքնիկական կրթութեամբ ընդհանուր
տեքնիկական կրթութեամբ ընդհանուր

Ժ) Իր Կրթական Կոմիտեի անդամութեան
պահանջները յարմարեցնելու նպատակով,
կառավարիչի սահմանադրական
դրոշմաւորութեամբ սահմանադրական
կառավարիչի շրջան գործադրութեամբ,
կարգն ու կանոնը պահպանելու համար
մշտապէս:

Ն Ա Մ Ա Կ

ԱՄԵՐԻԿԱԻ ՄԻԱՅՆԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԷՆ

Տիւրքիոյ Միւլ-18 օգոստ. 1911

Մ. Փորթուգալիանի յոբելեանը

Տիւրքիոյ հայ գաղութին մէջ ալ
զանազան կուսակցութիւններ միա-
տեղ գալով խառն յանձնախումբ մը
կազմեցին պ. Ա. Յակոբեանի ատեն-
ապետութեամբ և տնօրէն Մ. Փոր-
թուգալիանի յոբելեանը ի ներկա-
յութեան 200էն աւելի ազգայիննե-
րի Պ. Ատենապետի մասնաւոր ջա-
նիք գերմանական նուագախումբ մը
յաջորդութեամբ նուագեց 10ից աւել-
ի ազգային երգեր, ժողովը շատ
խաղաղ և չինի մթնոլորտի մը մէջ
տեւեց 3 ժամ. ներկայից գոյա-
ցած հանգանակութիւնը 123 տղա-
րի հասաւ. յանձնախումբը բացակա
ներէից ևս հաւաքելով զուտ արգել-
քը պիտի զրկէ կեդրոնական գան-
ձապետ Տրք. Փորթուգալիանի Նիւ-
Եորք. Օրում 5 ատենախօսներին
մէջ մասնաւոր հրաւիրեալն էր պ.
Ասքանազ Միլքոնեան, Վիսքոնսին
համալսարանից, համարեա 425 մը
հետաւորութիւնից:

Ատենապետը օրումն պատշաճ
խօսքերով ժողովը բնական յետոյ,
առաջին խօսողն եղաւ պ. Կոչկարեան
որ յորեկեարի գործունէութեան
գրուածքն ընկէ յետոյ, անցաւ
տեղոյս տխուր բարեբերի մասին
խօսելու և արդար զայրութիւնով քն-
նադատեց 600ի մօտ թիւ մը այժմ
ունեցող այս գաղութը, որ ոչ հայ-
կական գրադարան մը և ոչ ալ կրօ-
նական ժողովատեղի մը ունի զեռ-
մանք արդէն օտարամոլութեան
մէջ կորսուել սկսած են և այլք իրենց
անձի ու իրենց ազգի պատիւը օտար-
ներին առջի բարձրացնելու անտար-
բեր կը մնան. Պատահապէս գումար-
ուած հայկական ժողովներն անոնք
են որ երբեմն կը սարքուին կուսակ-
ցութիւններ կողմից:

Երկրորդ խօսողն էր պ. Մար-
գար Համբարձումեան որ կարգաց
Փորթուգալիանի «Միութիւնը զօ-
րութիւնն է» բանաստեղծութիւնը:

Երրորդ խօսողն էր պ. Գրիգոր
Յարութիւնեան որ արդարեւ մասնա-
ւոր խնամով մը պատրաստած էր իր
ճառ, ի յայտ բերելով Փորթուգա-
լիանի ազգային կեանքի 40 տար-
ւայ գործունէութիւնը:

Չորրորդ ատենախօսն էր պ. Պահ-
լաւունի, որ իր ճառարար լեզուով ներ-

կայացուց Փորթուգալիանի ո՛ր աս-
տիճան անձնուէր հայրենասէր մ'ը-
լալը ու հայ ժողովուրդին ազատա-
գրական վերջին շարժման իբրեւ ռա-
վիրայ մը մատուցած անգնահատելի
ծառայութիւնները:

Հինգերորդ խօսողն էր Յովհաննէս
Ե. Ռուսեան Շիքակօից, որ մասնա-
ւորապէս լանացած էր (285 մըն հի-
ռաւորութիւնից գալով) այս ժողովին
ներկայ գտնուելու իբրեւ հիւր մը խօ-
ցաւ 20 րոպէի չափ. իր «կարճ ու
կտրուկ» խօսքերի ամփոփումն է
հետեւեալը:

Փորթուգալիանի ազգասիրու-
թիւնը պատահաբանների արդիւնք
չէ, այլ երբ «խեղճ Հայաստանցին»
սարսած հօտի պէս դէս ու դէն վա-
զելով անցնող դարձողն օգնութիւն
կուգէր», Փորթուգալիան մին եղաւ
այն սակաւաթիւ հայրենասէրներից որ
յանդգնեցաւ Հային ևս ազգերի շար-
քին մէջ ճանաչուլու կարելութիւնը
հեռատեսելու. Եւ իր այդ ըմբռնում
ձգեց նրան ուղիի մը մէջ՝ որ 40
տարի առաջ ծայր ունեցած և
տարած է դինք Կ. պօլսէն դէպի
Եւրոպիա, Թիֆլիս, Վան և ի վերջոյ
Մարսէլի Մենք և մեր յաջորդներ
(ինչին նրանք Դաշնակցական, Հըն-
չակեանք իրենց ուրոյն ուրոյն հատ-
ուածներով և այլ ինչ-ականներ...) ալ
այդ բացուած ուղիի մէջ է որ կաշ-
խատինք, և այդ ուղիով պիտի շա-
րունակենք մինչև որ բարբարոս
քիւրտն անգամ հասկնայ մեր պա-
հանների արդարութիւնն ու ոյժը:

Կարգաց հատուածներ այն Յայ-
տարութիւնից որ Փորթուգալիան
հրատարակած էր 1885 յունիս
6/18ին, Սրմէնիսի ուղղութիւնը ծա-
նուցանելու համար, և ըսաւ թէ նա
մինչև այժմ շարունակած է իր այս
ուղղութեամբ, առանց ցնցուելու,
առանց տարուբերուելու ալից թէ
ձախից փչած հակառակ քամիներից:

Օրինակ մը իր անկողնակալ ուղ-
ղամտութեան. Ո՞վ չգիտեր որ Փոր-
թուգալիան այժմ սակաւաթիւ մնա-
ցած իր վաղեմի մտերիմ բարեկամնե-
րի մէջ ունէր մին յանձին պատկա-
ռելի Տիար Միսաք Չերազին. Սա-
կայն և այնպէս, երբ նրան քննադա-
տելու պօրտաւորուեցաւ, իր գրիչ
նոյնքան անվերապահօրէն կը յայ-
տարարէր ինչ ոչ ճշմարտութիւն կը
համարէր որքան որ այդ միևնոյն
գրիչ եղած է հանգէպ Դաշնակցու-
թեան, Հնչակեանութեան ինչպէս և
Հայ աղայականութեան... Փորթու-
գալիանի գրիչն ետեւը՝ նոյն իսկ իր
մեծ-հօգի հակառակորդներից նը-
կատուած է որ Հային ազատասէր և
յառաջադէմ մեծ ազգ մը տեսնելու
տենչացող Հայ մարդ մը կայ.
Եւ ոչ ապաքէն այս կապա-
ցուցանէ իր յորեկեանական յանձ-
նախմբի մէջ տարբեր տարբեր կու-
սակցութիւնների միահամառ մաս-
նակցութիւնը:

Վանայ ինքնապաշտպանութեան
կռուի յաւելժ յիշատակութեան
արժանի նահատակաց զխաւոր մե-

ծութիւնը այն տեղն է՝ որ Փորթու-
գալիանի ոգիով անած Աւետիսեանի
հետ ձեռք ձեռքի տուած են Պետո-
և Մարտիկ և կողք կողքի կեցած
կռուած են հայութեան ընդհանուր
թշնամիին դէմ:

Վեցերորդ (և վերջին) խօսողն
էր պ. Ասքանազ որ Փորթուգալիա-
նի կեանքից մի քանի մանրագէպեր
ալ պատմեց. Թէ ինչպէս մի փոքրիկ
տղայ և Գուգափուի Մայր-Եկեղե-
ցիի վարժարանին մէջ աշակերտ ե-
ղած ժամանակ՝ ամսվերջի քննու-
թեան միջոցին կը ներկայացուի խրի-
ման վարդապետին՝ քրիստոնէա-
կան մանր ուսման մասին զինք հար-
ցաքննելու համար. խրիմեան շատ
գոհ մնալով անոր տուած յաջո-
ղակ պատասխաններէն, քննութեան
տետրակին մէջ փոքրիկ Մկրտի-
չին համար կարձանա գրէ «Ըստ հա-
սակին յոյժ քաջալաւ» և փայփա-
յանքով կըսէ. «Տղա՛ս, այսպէս լաւ
աշխատէ և շուտ սովորէ որ երբ մեծ-
նաս, քեզ վան տանիմ, մեր հայրե-
նիք Հայաստան» Եւ տարիներ
անցնելէ յետոյ, երբ վանի մէջ մի օր
բացաւ սրտով բայց լուրջ դէմ.
քով երիտասարդ մը կը տեսակցէր
անմահ խրիմեան Հայրիկի հետ, կը
սէր անոր. «Գիտե՛ս, Հայրիկ, ես այն
փոքրիկ տղան եմ որ Պատրիարքա-
րանի դէմի Մայր-Վարժարանին մէջ
տարեկան քննութեան միջոցին խոս-
տացեր էիք վան բերել. ահա այժմ
ես ինքս եկած եմ աշխատե-
լու վանի համար»:

Պրն. Ասքանազ իբրեւ մի վանեցի,
և Փորթուգալիանի վանայ կեանքին
աւելի ծանօթ, պատմեց վանայ մէջ
անոր ունեցած գործունէութիւնը և
թէ ինչպէս ուրիշ հրապուրիչ և շա-
հաւետ պաշտօններ մերժելով. վա-
նայ կեդրոնական վարժարանի հիմ-
նադիր-տեսուչ Փորթուգալիանը փա-
րած մնաց այդ գործին վանի մէջ,
հազիւ ապրելու չափ նիւթական շահ
մ'ունենալով անկէ, մինչև որ այն ժա-
մանակուայ կասկածոտ թիւրք կառա-
վարութիւնը, որ նախանձոտ աչքով
նաև կը դիտէր Հայերի յառաջդի-
մական շարժումը, երրորդ անգամ
լինելով հեռացուց զինք վանէն. Գա-
լով Մարսէլ և հրատարակելով Ար-
մէնիսն, հայ յեղափոխական այդ
անդրանիկ լրագիրը, նա նոյն ան-
կախ ոգիով և անկաշառ ուղղամը-
տութեամբ աշխատած և գրած է և
կաշխատի ցարդ, չնայելով թէ իր
գրածները աղաներին կամ այս ինչ ու
այն ինչ խմբակին տհաճութիւն կը
պատճառեն, որոնք նիւթական զիւս-
ներ հասցնելով իրեն ճնշել և լռեցնել
կաշխատին ուչին քաղաքի երբեմն ա.
նիւրահարուածներով քայքայելէ անոր
ազդեցութեամբ բայց դժուարատար գոր-
ծը. Այդ խեղճեր չեն հասկնար դեռ թէ
նա, որին չկրցան հրապուրել Ապտիւլ
Համիտի գործակալներէն խոստաց-
ւած մեծագումար ոսկիներ, միայն թէ
յանձն առնէր Արմէնիսն դադարեցը-
նել և թիւրքերէ վերադառնալ, մինչ-
դեռ այդ միջոցին թիւթիւնեհեցներ

և այլ այդպիսիներ մի քանի հարիւր
ոսկիի փայլէն կը շահաւորին և թակար-
դին մէջ կրնային, այդ փորթուգա-
լեան ինչպէս իր ճշմարտութիւն հա-
մարածին հակառակը պիտի ելնէր
գրէր, ինչպէս բացուցողի և այլ մի
քանի խնդիրների մէջ, չկորսնցնելու
համար իր թերթի բաժնիքը աղա-
ների մէջէն նեղմիտ ու նեղսիրտ եղող
մի քանիների բաժանորդագրիչնե-
րը... որովհետեւ ատոնք չեն գի-
տեր յարգել անկեղծ ճշմարտախօ-
սութիւնը, այլ կը սիրեն միայն չողո-
քորթուիլ. Ատոնք չեն կրնար ըմ-
բռնել թէ իտեալիստ մը իր հաւա-
տացած ու պաշտած գաղափարներին
համար նիւթական նեղութիւններ
կրելուն մէջ անգամ հաճող մը, եր-
ջանկութիւն մը կը զգայ, միայն թէ
տարածուին իր այդ գաղափարները:

Պր. Ասքանազ այնպիսի նոր բաներ
պատմեց Փորթուգալիանի կեանքէն
իր 1 ժամ տեղ առնելու խօսութեամբ
և այնպիսի սրտաբուխ եռանդով կը
խօսէր որ եթէ 2 ժամ ալ տեւէր, ժո-
ղովուրդը չպիտի զգար ժամերի անց-
նելը... Ուստի աւելորդ է ըսել որ
երբ Պր. Ասքանազ իբրեւ վերջաբան
իր առնախօսութեան, պարտքի և
իրաւունքի բացատրութիւններով
ժողովուրդին կու ըրաւ յայտնել իր
զգացումներ, որոտածայն բուռն ծա-
փահարութիւններով ընդունուեցան
իր խօսքեր:

Յ. Ե. Ռ.

ՀԱՅԵՐ Ի ԹԻԻՐԻԻ

Ազգային ժողովը նիստ ունեցաւ
օգոստ. 19/1 սեպտ.ին թէն մեծա-
մասնութիւն չէր գոյացած (56 երես-
փոխաններ միայն ներկայ գտնուած
են). բայց կարեւոր խնդիրների վրայ
խորհրդակցութիւններ եղան ժողո-
վին մէջ. ատոնց գլխաւորն էր Հա-
յաստանի հարստահարութիւնների
խնդիրը. կարգացուեցաւ Ազգ. վար-
չութեան զրկած ընդարձակ Տեղե-
կագիրը ուր յիշուելէ յետոյ Հայաս-
տանի մէջ կատարուած սպանութիւն-
ները, բանի իսլամացումները, հողա-
յին յափշտակութիւններն և այլն,
իբրեւ դարման ցոյց տրուած էին
առաջարկներ, օսմ. կառավարութեան
ներկայացուելով գործադրութիւնը
պահանջելու համար:

Ազգ. վարչութեան այդ Տեղեկա-
գիրը մեր ազգ. քաղաքականութեան
ծրագիր մընկատուելով, լաւ ուղղու-
թեամբ քննութեան առնելու համար
Ժողովը որոշեց թէ՛ այդ Տեղեկագի-
րը և թէ՛ ամիսներ առաջ Ատենապե-
տաց Դիւանին այդ նկատմամբ պատ-
րաստած Տեղեկագիրը տպագրելով
ցրուել երեսփոխաններին, առաջիկայ
նստին մէջ ատոնց վրայ վիճաբանելու
և անոր համեմատ որոշում մը տրուե-
լու համար:

Հայաստանի նահանգների ապահո-
վութեան համար Ազգ. վարչութեան
այդ առաջարկները մենք ալ հրատա-
րակած ենք Արմէնիսի այս թիւի ըն-
կերթը:

Սասունի վիճակին վրայ թէ՛ պաշտօնական և թէ՛ անհատական աղբիւրներէ Կ. պօլիս հասած տեղեկութիւնները շատ տխուր են և սրտաճրմիկ: Սասունի Հայեր որոնք իրենց աղատասիրութեամբ, քաջութեամբ և համրտեան ընթերցման դէմ իրենց ըմբոստութեամբ պարծանք եղած են Հայ անունին, այսօր ինչպէս վտանգին մէջ կը գտնուին: Այլ թէ թշնամի սուրէն, ինչպէս երբեմն կը սպառնար այդ վտանգ, այլ սովէն կոտորուելով, Բնական դժբաղդ պատահարներ, երկրի տնտեսական պայմաններին ծնունդն եղող դժուարութիւններին հետ միացած, այդ վիճակին ենթարկած են այժմ Սասունի Հայերը:

Կ. պօլսի Ազատամարտ օրաթերթը, որ թիւրքահայ մամուլին մէջ այն դերը կը կատարէ ինչ որ երբեմն Գրիգոր Արծրունիի Մշակը այսպիսի պարագայներին մէջ, հանգանակութիւն բացած է օգնելու համար Սասունին, ոչ իբրև հացագին քանի մը փարա բաժնելով իրենց որ այսօր հազիւ բան մը ունենան ուտելու և վաղը նորէն անգործ, անօթի և գուցէ աւելի թշուառ մնան, այլ այնպիսի գրութեամբ մը որ աշխատելու և շահելու զիւրութիւններ իրենց տրուին տեղական պայմաններին համեմատ: Այս բարեսիրական նպատակին մասնակցիլ ուղղորդներ արդէն սկսած են իրենց նպատակներ զրկել «Ազատամարտ» ի խմբագրութեան:

Միջպալին ժողովի օգոստ. 19/1 սեպտ. ի նստին մէջ երեսփոխան Տիար Մելքոն Կիւրճեան («Ազատամարտ» ի խմբագիրներէն և գրականութեան մէջ Հրաման անուանով ծանօթ) առաջարկեց որ Ազգ. վարչութիւնը յանձնաժողով մը կազմէ, պաշտօնապէս ալ հանգանակութեամբ օգնութիւն փութացնելու համար Սասունին: Ժողովը որոշեց այդ առաջարկը զրկել վարչութեան, նկատողութեան առնուելու համար:

Իսկիւտարի «Բաժնի լսարանական Միութիւն»-ը օգոստ. 22/4 սեպտեմբերի կիրակի օր թէփէ պալլէ թատրոնին մէջ հրապարակախօսութիւն մը կազմակերպեց, 2 շրջմուտք նշանակելով ի նպատակ Սասունի ժողովուրդը Միութեան այդ կոչին պատասխանելով, 1500ի չափ բազմութիւն լցուեց է թատրոնին մէջ: Նույնը կասկի մեծածուն բանտարկեալներէն Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ և Գ. ԽԱՎԱԿ որոնք զբաղական երաշխաւորութեամբ ազատ արձակուած են մինչև դատաւարութեան սկիւր, այս միջոցին Կ. պօլիս գրող նուեղով, Բաժնի Միութիւնը զիրենք ալ հրաւիրած էր խօսելու և խոստացած էին: Դժբաղդապէս Աւետիս Ահարոնեան յանկարծ հիւանդացած լինելով ժողովին օրը, չէ կրցած երթալ: Իսկ Գ. Խաւակ խօսած է եռանդուն ճառ մը, թիւրքահայերին բերելով կովկասահայերի ողջոյնները:

որոնք փոխադարձապէս ողջունուած են որոտագին ծափահարութիւններով: Իրմէ զատ խօսած են տիարներ Արամ Մանուկեան և Մելքոն Կիւրճեան: Ժողովին նախագահած է Տ. Ռ. Ջարդարեան և գեղեցիկ կտորներ նուագած է Բաժնի երգչախումբը:

Ի ՏԱՆՈՒՀԻՒ ՄԸ ԲՈՒՆԻ ԻՍԼԱՄԱՅԻՄԸ ԱՏԱՆԱԻ ՄԵՋ

Le Sémaphore de Marseille օրաթերթի Կ. պօլսի թղթակիցը սեպտ. 2ի իր թղթակցութեան մէջ պատմական փաստեր կը ներկայացնէ երկարօրէն, ցոյց տալու համար թէ թիւրքերն ինչպէս հին ժամանակներէ ի վեր սովորութիւն ունեցեր են քրիստոնէայ տղայներ առեւտրելով իսլամացնելու: և կը յարէ թէ այժմ ալ կրօնամոլութեան եռանդէն զատ հնչտասիրական և այլ պատճառներով թիւրք տարրի վատասերին ունեւագիւր հակակշռելու եռանդէն մղուած, Եւրոպայի մէջ Պոլսկարներին և յաւիտի մէջ Հայերի մանչ և աղջիկ տղայները, մանաւանդ աղջիկները, կառուանգեն և բռնի կիսամացնեն: և երբ տղայներն ծնողներն ու անոնց պատկանած պատրիարքարանները բողոքեն ու պահանջեն առեւտրական ծր, թիւրք կառավարութիւններն անոնց կը պատասխանէ թէ աղջիկը լաւ միւսկիմանի մը սաստիկ սիրահարուած, իր յօժար կամքով ընդունել է իսլամութիւնը և կուզէ կարգուիլ իր սրտի սիրածին հետ և թէ չէր իր օրէնքով կարելի չէ իսլամացող մը վերադարձնել քրիստոնէային: Եւ որովհետեւ ախորժակը հետզհետէ աւելի կը սրուի ուտելով, թիւրքերն այժմ չեն բաւակայանար իրենց հը պատակ քրիստոնէային աղջիկներն առեւտրելով և իսլամացնելով ու ըսկըսեր են Եւրոպացիներին աղջիկներն ալ առեւտրել և իսլամացնել:

Ի հաստատութիւն իր այդ ըսածին, թղթակիցը կը պատմէ հետեւեալ դէպքը:

Ատանաէն 40 քիլօմէթր հեռու գրտնուող Ջագըլ-Տէրէ գիւղին մէջ, յուլիսի 9ին, խուժա մը միւսկիմաններ կուգին առեւտրել: Զուլիա Պահմանի անուն 16 տարեկան իտալուհի մը, որ անկէ 130 քիլօմէթր հեռու Պաղատտի երկաթուղիի գծին վրայ աշխատող իտալացի կապալառուի (entrepreneur) մը աղջիկն է: Դրացիներն իմանալով կը վազեն աղջկան օգնութեան կը հասնին և չեն թողուր որ առեն տանին առեւտրելու: Եւ թիւրքերն: Իտալուհին կը տարուի գիւղացի տին տուէր, ուրիշ վալին Ատանա բերել կուտայ, առեւտրական մէջ մատ ունեցող և երի պահանջին վրայ: Վիւսիդի կեդրոնը տարուելէն 2 օր յետոյ, աղջկան հայրը որ եղելութիւնն իմացածին պէս աճապարանքով գործը ձգեր և վազեր եկեր էր, Մէրսիի իտալական հիւպատոսական գործակատարին հետ կը ներկայանայ վալին և կը պահանջէ աղջիկը: Վալին, Մուամմէր պէյ, կը պատասխանէ թէ աղջիկը կուզէ միւսկիման լինել: Հայրը գիտողութիւն կընէ թէ իր աղջիկը անշարժաւ և և հետեւապէս չկրնար 21 տարին լրացնել առաջ փոխել իր կրօնական վիճակը: Վալին կը պատասխանէ իրեն. «Եթէ արդարեւ անշարժաւ է,

տուէր ինծի իր ծնեղական վկայագիրը և զինք ձեզ վերադարձնել կուտամ»: Հայրը իրեն հետ բերած չէր անոր ծնեղական վկայագիրը որ Ջագըլ-Տէրէ պահած էր. պէտք էր երթալ անկէ բերել: Այն ատեն վալին բարեմիտ մարդի մը կերպարանքով ըսաւ իտալիաի հիւպատոսական գործակատարին թէ իրեն Ատանա մնալուն պէտք չկայ, կրնայ հանգստութեամբ վերադառնալ Մէրսիին: Հայրը ծնեղական վկայագիրը ներկայացուցածին պէս կրնայ իր աղջիկը յետ առնել առանց ունէ դժուարութեան:

Հետեւեալ օր, յուլիս 1է, Տ. Պահմանի, Ատանաի ժեզուիդ կրօնաւորներին մեծաւոր Հ. Անտրէի և անոր թարգմանի հետ մէկտեղ, կերթալ Վալին կը յանձնէ պահանջուած ծնեղական վկայագիրը: Մուամմէր պէյ իրեն կը պատուիրէ մէկ ժամի չափ սպասել որ այդ գիրը թարգմանել տալէ յետոյ հարկ եղածը հրամայէ: Մէկ ժամ յետոյ վալին կուգայ և կըսէ իրենց թէ վիւսիդ մէծկտին որոշեց որ աղջիկը յետ չտրուի որովհետեւ ծնեղական վկայագիրը կը հաստատէ թէ 16 տարեկան է և այդ տարիքն ունեցողը շիրի օրէնքին համեմատ չափահաս կը համարուի և իրաւունք ունի իսլամութիւն ընդունելու: Այս ըսելէ յետոյ քաղաքավար կերպով ճանաչու կը դնէ Տ. Պահմանին և Գեր. Հ. Անտրէին և միևնոյն ժամանակ կը մերժէ վերադարձնել ծնեղական վկայագիրը:

Օրիորդ Պահմանին գատուին կը յանձնուի, անոր տան մէջ պահուելու համար: Հոն իրեն կայցելէր իտալացի գաղթականներէն կին մը, Տիկին Լուիզա Պէլօ, որին կըսէր օրիորդը անդադար թէ կուզէ իր տունը վերադառնալ: Նոյն իսկ խնդրեր էր որ զինք փախցնէ. բայց վախճիլն անկարելի էր որովհետեւ ոստիկաններ տունը շրջապատած կը հսկէին: Յուլիսի 17ին, հայրը փորձեց նոր դիմում մ'ալ ընել վալին: Կաթողիկէ Հայերի առաջնորդին, երբ ժեզուիդ կրօնաւորներին և իրենց մեծաւորին, գիւղութեան երեք քուրերի և իտալացի գաղթական մի քանի տիկիններին հետ մէկտեղ քնաց կառավարութեան գօնագը: Վալին շատ քաղաքավարութեամբ ընդունեց զիրենց և բերել տուաւ Օրիորդ Պահմանին, որ բարձրաձայն յայտարարեց թէ մէկ բան միայն կը խնդրէր. իր ծնողներին յանձնուելով անմիջապէս երթալ: Վալին պատասխանեց թէ վիւսիդ մէծկտին պէտք է որոշէ այդ: Օրիորդը բողոքովին միևնալ տարուեցաւ այդ ժողովին առջև և վալին ալ ելաւ քնաց հոն: Թիւրքերն երկու ժամ շարունակ, վալին ներկայութեամբ, կը նեղացնեն աղջիկը և կը սպառնան, որ վերջապէս ահաբեկուած, ճարահատ, կիկղ (այո) կըսէ իրեն եղած հարցումի մը, ինչպէս որ իրեն թելադրած էին: Իսկոյն ամէնքը մէկ բերան կը պօռան թէ իսլամական հաւատքի դաւանանքն ընդունեց: Եւ թիւրք կնոջ հազուատներ ներս բերելով նոյն իսկ ժողովարահին մէջ կը հագցնեն Օրիորդ Պահմանին: Վալին բաւական կըրթիկ դուժար մը գրամ կը հանէ կուտայ անոր և կը խոստանայ իր պաշտպանութիւն: Եւ յետոյ գօնագրին ետեւի կողմէն դուռէ մը դուրս հանելով կը տանին աղջիկը: Իսկ այդ ամբողջ միջոցին հայրն ու իրեն հետ եկողները սպասելով ժամանակ կը կորսնցնէին: Վերջապէս պաշտօնեայ մը կուգայ և իրենց կիսացուէ թէ Օրիորդ Պահմանին իսլամութիւնն ընդունած է և թէ իրենց ալ ուրիշ գործ չմը նար բայց միայն մեկնել: Նրա կը բողոքեն, զօրքեր ներս կը բերուին որոնք սուրիներ ցոյց տալով դուրս կը հանեն բողոքողները:

Տ. Պահմանին Ատանաի մէջ արդարու թիւն ձեռք բերելէ յուսահատուելով եկեր է Կ. Պօլիս, իտալական դեսպանին ներ-

կայացնելու իր բողոքը: Այդ ատեն դեսպան պարոն Մայէր տէ Բլանշ սոյն գործին համար դիմեց արտաքին գործերի նախարար Ռիֆաթ փաշային որ խոստացաւ անմիջապէս ըննութիւն մը կատարել: Գործն այդ վիճակի մէջ էր երբ պարոն Մայէր տէ Բլանշ իր կառավարութեան կանչուելով Հռոմ գնաց. բայց դեսպանութեան գործակատար Տ. տը Մարդիւն կը շարունակէ սկսուած գործը: Իր ազգու բողոքներին վրայ, Ռիֆաթ փաշա հեռագրեց Ատանաի վալին թէ կառավարութիւնը կը հրամայէ օրիորդը Կ. Պօլիս զրկել: Այդ հեռագրի անպատասխան մնաց մի քանի օր, վերջապէս վալին կը պատասխանէ թէ իր ստացած հրամանը չկրնար գործադրել որովհետեւ Օրիորդ Տիկին Պահմանին իսլամութիւն ընդունած և ամուսնացած է զինք առեւտրել տուողին հետ որին խնթի մը պէս կը սիրէ: Ատոր վայ Ռիֆաթ փաշա կը յայտարարէ Տ. տը Մարդիւնին թէ ինք բան մը չկրնար ընել: Տ. տը Մարդիւն այդպիսի խօսքերով չբաւականանալով, պաշտօնապէս ծանուցագիր մը յանձնեց Բ. Դրան որով կը պահանջէ որ աղջիկը որ իտալահայտաւոր մէ, անմիջապէս վերադարձուի, առեւտրողները դատի քաշուին և վալին պաշտօնանկ լինի:

Երեւի թէ վալին ինքն է որ առեւտրել տուած է աղջիկը և թէ անոր տըրած ամուսնին — ոստիկանութեան նախկին լրտես մը որ այժմ ծախարար Ռէժի պաշտօնեայ մ'եղած է 300 զրուշ (66 Քրանգ) ամսականով — ինծու ամուսին մ'է որ պահապանի մը դերը կը կատարէ իր տիրոջ կողմէ:

ԹԻԻՐԲԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Արդէն հրատարակած էինք թէ երկամական նախարարին և պատեւրազական նախարարին միջև անհամաձայնութիւններ ծագած են պատերազմական ծախքերի մասին խնայողութիւններ ընելու առթով: Այժմ կը հեռագրեն Կ. պօլսէն թէ Մահմուտ Եփէթէփ փաշան սկզբամբ ընդունել է պատերազմական երկմուտացոյցը թիւնցնելու առաջարկը, որով առաջն առեւտրէ այդ առթով ծագելիք նախարարական տագնապին: Պատերազմական նախարարութեան 3 պաշտօնեային երկամական նախարարին հետ մէկտեղ նորէն պիտի քննեն պատերազմական նախարարութեան երկամացոյցը, տեսնելու համար թէ ինչ վարկեր կարելի է ընել:

— Գահաժառանգ Երեսուփ իգ. գէտտին իշխանը Պէրլին հասաւ օգոստ. 31ին և ընդունուեցաւ վիլհէլմ կայսրէն: Իշխանը Ռուսմանիէն անցած ատեն անոր պատուածաշ մը տուաւ կարող թագաւորը Սինայաի մէջ և մեծ յարգանքներ եղան:

ԳՕԼԵՐԱՆ ԵՒ ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԻՒՆ ՕՍՄ. ԻՍԼԱԿԻ ՄԸ ՄԵՋ

Կ. Պօլսէն հեռագրած են «Տէյիլ Թէլեգրաֆ»-ին.

Սոսկալի համաճարակ մը երևան եկած է Վոսփորի ծովեզրին վրայ Սէվիպուր նուր թիւրքական զորաբանակին մէջ: Կիրակի օր (օգոստ. 21/3 սեպտեմբ.) Կ. Պօլիս հասած հեռագրի մը նայելով, այդ բանակի 5000 զօրքերէն կէսը քօչուեց:

